

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวทางการวิเคราะห์วาทกรรม

แม้หัวข้อของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะปรากฏคำว่า "วาทกรรม" เสมือนหนึ่งคำสำคัญที่ต้องอธิบายให้ชัดเจนไม่ต่างกับคำว่า "สิทธิมนุษยชน" โดยเฉพาะในแง่ของวิธีการ (Methodology) ที่จะนำไปสู่คำตอบที่ต้องการ แต่ในขณะที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาแนวคิดของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) นักคิดที่ถือว่ามีแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมอันโดดเด่นและได้รับการอ้างอิงถึงมากที่สุดคนหนึ่งในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ผู้วิจัยกลับพบว่า วาทกรรม หรือ discourse นั้นแทบจะไม่สามารถหาคำจำกัดความ หรือความหมายที่ตายตัวได้ แม้แต่ฟูโกต์เองก็ยังไม่เคยกล่าวถึงความหมายของมันอย่างชัดเจน มีเพียงแต่การให้คำอธิบายอย่างกว้างๆ และการกล่าวพาดพิงถึงวาทกรรมในรูปของความสัมพันธ์กับแนวคิดอื่นๆ เช่น แนวคิดเกี่ยวกับภาษา ความหมายและอิทธิพลของภาษา แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจ/ความรู้ และความจริง (Power/knowledge)

ผู้ที่พยายามจะเสาะหาแก่นแท้ (essence) หรือความจริงของวาทกรรมและ พยายามให้คำจำกัดความคำว่าวาทกรรมนั้น จึงเป็นแต่เพียงการสร้าง ความหมายที่อาจเป็นไปได้อันหนึ่งของวาทกรรมเท่านั้น ที่สำคัญแม้จะมีการอ้างอิงจากงานของนักคิดที่เป็นต้นแบบและพยายามจะคงใจความสำคัญเอาไว้ แต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการตีความ (interpretation) ตามความเข้าใจของตัวเองไปได้

แต่ที่ว่าวาทกรรมไม่ใช่เรื่องยากแก่การเข้าถึงหรือเป็นสิ่งที่อยู่เหนือความเข้าใจ (transcendental)เอาเสียเลย การที่ฟูโกต์ไม่อธิบายวาทกรรมในแบบให้คำจำกัดความ แต่อธิบายในรูปของความสัมพันธ์นั้นอาจเป็นไปได้ว่าเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการศึกษา (approach) ที่เขาพยายามจะทำให้กลายเป็นระเบียบวิธีการศึกษาแบบใหม่ (a new discipline) ที่ไม่ดำเนินรอยตามวิธีการแสวงหาความรู้และการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆแบบวิทยาศาสตร์ที่มีอยู่ประการหนึ่ง ซึ่งทำให้เขาถูกจัดว่าเป็นนักคิดในกลุ่มหลังสมัยใหม่นิยม (post modernism)¹

อีกประการหนึ่งเพื่อก่อให้เกิดความแตกต่างจากวิธีการศึกษาวาทกรรมแบบเดิมๆที่ผ่านมา แม้วิธีการศึกษาของฟูโกต์จะยังไม่สามารถสถาปนาตัวเองขึ้นเป็น "A New Discipline" อย่างแท้

¹Hubert L. Dreyfus and Paul Rabinow, "Introduction," in *Michel Foucault Beyond Structuralism and Hermeneutics* (Chicago: Harvester Press Limiter, 1982)

จริง แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าฟูโกต์เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการใช้วาทกรรมเป็นเครื่องมือในการอธิบาย พฤติกรรมของมนุษย์ (อย่างเช่นในสาขาจิตวิทยาและการแพทย์) และปรากฏการณ์ทางสังคม-ประวัติศาสตร์ ต่างๆมากขึ้น แทนที่วิธีการเชิงพฤติกรรมศาสตร์และสังคมมานุษยวิทยาแบบดั้งเดิม

ก่อนที่จะกล่าวถึงการวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวทางของฟูโกต์อย่างละเอียดต่อไปนั้น ผู้เขียนจำเป็นต้องเกริ่นนำถึงความหมาย และความสำคัญของวาทกรรมตามแนวทางการศึกษาที่มีมาก่อนหน้า เพื่อชี้ให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องวาทกรรมของฟูโกต์นั้นมีความแตกต่าง และเหมาะสมกับงานวิจัยชิ้นนี้อย่างไรบ้าง

งานศึกษาเกี่ยวกับวาทกรรมนั้นมักจะถูกเข้าใจว่าเป็นหน้าที่ของนักภาษาศาสตร์ซึ่งในระยะแรกสนใจและให้ความสำคัญกับภาษาในฐานะตัวแทน (representation) ในการระบุชื่อคน วัตถุ หรือสิ่งของที่เป็นรูปธรรมตามทฤษฎีของพวกประจักษ์นิยม ภาษาโดยนัยนี้จึงคล้ายกับเป็นเพียงแค่เครื่องมือของมนุษย์ในการใช้ติดต่อสื่อสารเพียงเท่านั้น แต่ในระยะเวลาต่อมา นักภาษาศาสตร์ได้หันมาให้ความสนใจกับอิทธิพลของภาษาที่มีต่อความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์มากขึ้น พวกเขาเห็นว่าภาษาไม่ใช่แค่การสะท้อนภาพความจริง (reflection of reality) แต่เป็นเรื่องของการให้ความหมายหรือการสร้างความจริงให้ (construct reality) กับบางสิ่งบางอย่างไปในขณะเดียวกัน นั่นอาจหมายความว่า สิ่งต่างๆจะมีตัวตน คุณค่าและความหมาย หรือจะสามารถเข้าใจได้ก็ต่อเมื่อผ่านกระบวนการการให้ความหมายซึ่งมีภาษาเป็นตัวเชื่อม กระบวนการดังกล่าวนี้เองที่อาจเรียกได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการวิเคราะห์และศึกษาวาทกรรม ซึ่งไม่ได้หมายถึงแต่ตัวภาษาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่รวมถึงวิธีการเลือกใช้และเรียบเรียงคำต่างๆในการอธิบายปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์หรือความเป็นจริงที่เกิดขึ้น อันมีผลอย่างยิ่งต่อโลกทัศน์ของมนุษย์²

การกล่าวอ้างว่าวาทกรรมเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างโลกทัศน์ของมนุษย์นั้นยังไม่เป็นที่ยอมรับในวงกว้าง ประการหนึ่งเนื่องจากไม่มีสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์วาทกรรมโดยตรง อีกประการหนึ่งซึ่งเป็นสาเหตุของเหตุผลประการแรก คือไม่มีทฤษฎีหรือแนวความคิดที่โดดเด่นและมีพลังในการอธิบาย แนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมที่ได้กลายมาเป็นระเบียบวิธีวิจัย (methodology) อย่างในปัจจุบัน เช่นแนวคิดของฟูโกต์นั้น ล้วนแต่หล่อหลอมตัวมันเองขึ้นมาจากสฤตความคิดต่างๆ ที่มีอยู่ก่อนหน้า เช่น แนวคิดแบบโครงสร้างนิยม และแบบตีความ

²Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *Discourse Analysis as theory and Method* (London: Sage Pub. Ltd., 2002), pp.1-2. and *Applied Discourse Analysis Social & Psychological interventions*, ed. Carla Willig (Buckingham: Open University Press, 1999), p.2.

แนวความคิดของนักคิดแนวโครงสร้างนิยม (structuralism) ที่อธิบายว่า ในระบบหนึ่งๆ นั้น ย่อมมีองค์ประกอบต่างๆ มากมายซึ่งไม่มีความหมายที่สลักสำคัญอันใด (meaningless elements) องค์ประกอบเหล่านี้ถูกกำหนดโดยโครงสร้างบางอย่างที่ทำหน้าที่ระบุความสัมพันธ์ของมันกับองค์ประกอบอื่นๆ ภาษาถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบอันหนึ่งของระบบ ซึ่งไม่ว่าจะเปล่งออกมาในรูปของการพูดหรือการเขียน ย่อมต้องมีกฎเกณฑ์ หรือ รหัสชุดหนึ่งกำกับและสร้างความหมายให้กับสิ่งที่พูดและเขียนนั้น พวกเขาโครงสร้างนิยมจึงละทิ้งการค้นหาความหมายของกิจกรรม (activity) ที่ปรากฏให้เห็น เช่น การพูด การเขียนการแสดงท่าทาง เพราะเห็นว่ามันไม่มีความสำคัญมากเท่ากับการค้นหาโครงสร้างที่กำกับกิจกรรมเหล่านั้นอยู่³

แนวความคิดของนักคิดแนวตีความ (Hermeneutics) บนฐานคิดแบบปรากฏการณ์นิยม (phenomenologism) * เช่น Heidegger ที่อธิบายว่า ประวัติศาสตร์และวิถีปฏิบัติต่างๆ อันเป็นเรื่องทางวัฒนธรรม (historical and cultural practices) เปรียบเสมือนพื้นหลัง (background) อันประกอบด้วยความหมายต่างๆ มากมายที่ไม่ปรากฏให้เห็น แต่สามารถสร้าง (form) ให้สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์เป็นอยู่อย่างที่เป็นอยู่ มนุษย์จะเข้าใจและจัดการความเป็นไปของสถาบันต่างๆ ในสังคมของตนออกมาในรูปแบบไหนนั้นก็ขึ้นอยู่กับพื้นหลังหรือขนบธรรมเนียมประเพณี และความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่เขาได้เติบโตขึ้นมา ตามแนวทางสกุลความคิดนี้จึงเน้นไปที่การค้นหาความหมายหรือตีความ (interpret) วิถีปฏิบัติประจำวัน (everyday practices) ซึ่งเชื่อว่ามีความจริงที่ซ่อนอยู่ลึกๆ (deep truth) ⁴

2.2 แนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมของฟูโกต์

สำหรับแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมของฟูโกต์นั้น จะได้เห็นต่อไปว่ามีความพยายามที่จะหลีกเลี่ยงวิธีการแบบเดิมๆ ที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นของพวกโครงสร้างนิยม หรือพวกปรากฏการณ์

³Hubert L. Dreyfus and Paul Rabinow, *Michel Foucault Beyond Structuralism and Hermeneutics*, pp.48-51.

* แนวคิดแบบปรากฏการณ์นิยมในที่นี้ ไม่ได้หมายถึง แนวคิดของพวกปรากฏการณ์นิยมแบบ Transcendental phenomenology เช่น Edmund Husserl ที่อธิบายว่ากิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์นั้นถูกให้ความหมายโดย สิ่งที่อยู่เหนือความเข้าใจ หรืออัตตาที่ทำงานโดยอัตโนมัติภายในตัวของมนุษย์เอง (autonomous and transcendental ego)

⁴ibid., pp.16-17.

นิยมที่เน้นการศึกษาหรือการเสาะหาความหมายทั้งหลาย ความสนใจของฟูโกต์นั้นดังที่ได้กล่าวไปบ้างแล้วว่าอยู่ที่การวิจารณ์และพยายามแทนที่วิธีการแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ โดยเน้นไปที่ศาสตร์แห่งการศึกษามนุษย์ (human science) งานชิ้นแรกๆ ของเขาอย่าง *Madness and civilization* และ *Birth of the Clinic* เป็นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ กล่าวถึงสถาบันที่ทำหน้าที่เยียวยาและบำบัดโรคทางจิต หรือหน่วยงานทางจิตเวชทั้งหลาย โดยเน้นไปที่วิถีปฏิบัติเชิงวาทกรรม (discursive practices) ของสถาบันต่างๆ เหล่านี้ ซึ่งในที่นี้ไม่ได้หมายถึง การกล่าวคำประกาศ ถ้อยแถลง (speech acts) แบบธรรมดาทั่วไปในชีวิตประจำวัน แต่หมายถึงถ้อยแถลงที่ผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายกล่าวออกมา ในฐานะที่เขาเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านนั้น (what experts say when they are speaking as experts) เช่น แพทย์พูดอะไรออกมาบ้าง ในฐานะที่ถูกสังคมรับรู้ว่าเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการวินิจฉัยโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับคำแถลงการณ์ต่างๆ (statement/speech acts)* ได้ปรากฏอย่างชัดเจนมากขึ้นในงานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งของฟูโกต์ นั่นก็คือ "The Archeology of knowledge"

ความหมายของถ้อยแถลง (statement) ในที่นี้ผู้วิจัยเห็นว่า ตั้งอยู่บนฐานความเข้าใจที่รับรู้กันโดยทั่วไปส่วนหนึ่ง นั่นก็คือยังเกี่ยวข้องกับเรื่องของการใช้ภาษา คำพูด ข้อเขียนรวมถึงการใช้รูปภาพหรือสัญลักษณ์ต่างๆ แต่ที่ฟูโกต์ได้ทำให้มีความหมายแตกต่างออกไปก็คือ การที่เขาเหล่านั้นว่า ถ้อยแถลงจะกลายเป็นความจริง (truth) หรือเป็นสิ่งที่ถูกต้องก็ต่อเมื่อถูกแจ้งผ่าน (informed) ได้ รับการยืนยันให้เห็นอย่างประจักษ์แจ้ง (empirical confirmation) หรือทดสอบจากสถาบัน/บุคคลที่มีอำนาจอันชอบธรรม (passing some sort of authorized subject or institutional test) เช่น ถ้าใครคนหนึ่งกล่าวว่า "ฝนกำลังจะตก" อาจจะเป็นถ้อยคำที่ธรรมดาทั่วไป แต่ถ้าวลีดังกล่าว กล่าวโดยนักพยากรณ์อากาศ มันก็จะกลายเป็นถ้อยคำที่จริงจัง (serious speech act) และเข้าขั้นเชื่อถือได้ว่าจะจะเป็นจริงขึ้นมาทันที⁵ ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ถ้อยแถลงที่จริงจังเหล่านี้จะถูกอ้างถึงในฐานะ ความรู้ (knowledge/savoir) ซึ่งหมายความว่า มันจะกลายเป็นหัวข้อในการศึกษา ถูกกล่าว

*Speech acts หรือ statement หากจะแปลเป็นภาษาที่เข้าใจง่าย น่าจะหมายถึง คำปราศรัย ถ้อยคำ รวมถึงแถลงการณ์ต่างๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นทางการในความเข้าใจของคนโดยทั่วไป แต่สำหรับฟูโกต์แล้วมีความสลับซับซ้อนและยุ่งยากกว่า เนื่องจากจะต้องมีเกณฑ์ในการวัดว่า ถ้อยแถลงอันไหนที่ควรแก่การนำมาศึกษา หรือจัดรวมว่าอยู่ในกระบวนการของวาทกรรม

⁵Michel Foucault, "The Discourse on Language," in *The Archeology of knowledge*, trans. A.M. Sheridan Smith (New York : Harper Colophon, 1972), p.224.

ซ้ำผ่านการวิจารณ์ การถกเถียงเชิงวิชาการ และถ่ายทอดต่อในพื้นที่สาธารณะอื่นๆ จนกลายเป็นบรรทัดฐานในการวัดคุณค่าของสิ่งต่างๆ⁶

สถาบันที่มีหน้าที่อย่างไม่เป็นทางการในการทดสอบหรือประทับตราให้กับถ้อยแถลงใดๆ ให้กลายเป็นความจริงหรือความรู้ที่สำคัญของสังคมนั้น ฟูโกต์ได้นำมาอธิบายอีกครั้งในรูปของกฎเกณฑ์ ที่คอยกำกับหรือหากจะพูดให้ถูกต้องคือ วางเงื่อนไขว่าถ้อยแถลงใดบ้างที่มีเหตุผล สมควร จะกล่าวถึง ควรต้องให้ความสำคัญ ใครควรจะเป็นผู้กล่าวถ้อยแถลงดังกล่าว และในเวลาใด ฟูโกต์ ยังกล่าวอีกว่า บ่อยครั้งที่การพูดความจริงนั้นไร้ประโยชน์ การจะทำให้(ผู้อื่น) เชื่อว่าสิ่งที่พูดเป็นความจริงได้ก็ต่อเมื่อต้องปฏิบัติตามกฎบางอย่างที่คอยกำกับควบคุม กฎนั้นต้องถูกคำนึงถึงหรือถูก กระตุ้นให้ทำงานทุกครั้งที่เราพูดออกมา⁷ หากมองในมุมกลับกันกฎเกณฑ์ดังกล่าวได้ทำการกีดกันเอา ถ้อยแถลงที่ (ถูกทำให้มีความเป็นไปได้ว่า) ไม่มีนัยสำคัญออกไป⁹

ความสัมพันธ์ของ "วาทกรรม" (discourse) กับถ้อยแถลง เป็นไปในลักษณะที่ว่า วาทกรรม นั้นเปรียบเสมือนหน่วยที่ใหญ่ที่สุดหรือระบบความสัมพันธ์ของถ้อยแถลงหลายๆ ถ้อยแถลง (system of discursivity) ส่วนถ้อยแถลงทั้งหลายนั้นก็คือองค์ประกอบ (elements) ของวาทกรรม หรือระบบ¹⁰

การอธิบายว่าระบบของถ้อยแถลงทั้งหลาย (system of statements) จะปรากฏ มีอยู่ หรือ มีนัยสำคัญขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อมีกฎเกณฑ์บางอย่างคอยควบคุม(govern) ซึ่งในเวลาต่อมาฟูโกต์มัก จะใช้คำว่าวางเงื่อนไขหรือกำหนดความสัมพันธ์ (conditions of the emergence of statements/discursive relations) แทนนั้นทำให้แนวคิดของเขาถูกวิจารณ์ว่าไม่แตกต่างกับพวก โครงสร้างนิยมแต่ฟูโกต์ก็ยังไม่ละทิ้งเรื่องของความหมาย(meaning)ของถ้อยแถลงหรือองค์ ประกอบของระบบอย่างสิ้นเชิงเหมือนพวกโครงสร้างนิยม เขาได้พยายามอธิบายว่ากระบวนการ ทางวาทกรรมนั้นได้ทำให้เกิดความหมายที่ยิ่งใหญ่และมั่นคงที่สุด นั่นก็คือการทำให้ถ้อยแถลงที่

⁶ Michel Foucault, *The Archaeology of knowledge*, trans. by A.M. Sheridan Smith. (New York : Harper Colophon, 1972) pp.14-15,118-20. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 123. F(1)

⁷ *ibid.*, pp.118-20,14-15. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 124. F(2)

⁸ Michel Foucault, "The Discourse on Language," in *The Archaeology of Knowledge*, p.224. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 124. F(3)

⁹ *ibid.*, p.39. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 124. F(4)

¹⁰ *ibid.*, p.80.

แสดงออกนั้นกลายเป็นความจริงหรือความรู้ และในขณะเดียวกัน ความจริงหรือความรู้อันนั้นก็กลับมาเป็นตัวผลิตซ้ำ กำกับ ควบคุม แพร่กระจาย และอนุญาตให้ถ้อยแถลงบางอย่างสามารถปฏิบัติการได้ต่อไป¹¹

วิธีการวิเคราะห์ถ้อยแถลง (the analysis of statements) หรือ การพยายามค้นหาเงื่อนไขของการมีอยู่ของถ้อยแถลงชนิดต่าง ๆ นั้น ต้องเกี่ยวข้องกับการสืบหาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ ฟูโกต์จึงเรียกมันว่า "Archaeology" แปลเป็นภาษาไทยก็คือ วิธีวิทยาแบบโบราณคดีศึกษา

เป้าหมายของ Archaeology ก็คือ การอธิบายให้เห็นว่าถ้อยแถลงต่างๆ มีขอบเขตอยู่ในหน่วยงานไหนหรือหน้าที่อันใด วิเคราะห์ให้เห็นเงื่อนไขที่ทำให้หน้าที่ต่างๆ เหล่านั้นปฏิบัติการได้ ซึ่งให้เห็นว่าพื้นที่ใดบ้างที่ถ้อยแถลงเหล่านี้มีโอกาสเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย และพื้นที่ต่างๆ เหล่านั้นเชื่อมต่อกันอย่างไร¹²

อย่างไรก็ตาม การที่ฟูโกต์พยายามที่จะทำให้ Archaeology กลายเป็นระเบียบแบบแผนอันใหม่ (new discipline) ในการตีแผ่ให้เห็นถึงระบบการทำงานของวาทกรรมโดยเฉพาะวาทกรรมที่ได้รับความน่าเชื่อถือและยากแก่การโค่นล้มอย่างวิทยาศาสตร์ ทำให้เขาต้องอธิบายรูปแบบความสัมพันธ์ของถ้อยแถลงแต่ละอันรวมถึงกฎเกณฑ์ที่ควบคุม และตัวระบบที่เขาอ้างถึงอย่างละเอียดมากขึ้น การปรับเปลี่ยนแต่ไม่ถึงกับเปลี่ยนแปลงคำอธิบายที่ผ่านมาทั้งหมดของเขาโดยสิ้นเชิงนั้น ทำให้ฟูโกต์ได้ชุดของคำอธิบายเกี่ยวกับวาทกรรมเพิ่มเติม ซึ่งเขาเรียกว่า การวิเคราะห์การก่อตัวของวาทกรรม (the analysis of discursive formation)

2.3 อะไรคือ การก่อตัวของวาทกรรม

ก่อนหน้านี้ในหนังสือชื่อ "The Archaeology of knowledge" ฟูโกต์อธิบายว่า ถ้อยแถลงหนึ่งๆ จะไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ มันต้องเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย เพราะการที่ถ้อยแถลงหนึ่งๆ จะสามารถปฏิบัติการได้นั้น ก็ด้วยการเข้าไปสัมพันธ์กับถ้อยแถลงอื่น¹³

การอธิบายเช่นนี้ทำให้เรื่องของกฎเกณฑ์ที่ควบคุมหรือกำหนดเงื่อนไขให้แก่ถ้อยแถลงหายไป ฟูโกต์ได้พบว่าแท้ที่จริงอาจไม่มีกฎเกณฑ์อะไรทั้งนั้น เพราะสิ่งที่เขาให้ความสำคัญ คือ เรื่องของความสัมพันธ์ (relations) และวิถีปฏิบัติ (practices) เขาสนใจว่าถ้อยแถลงชุดหนึ่งนั้น (การพูด การเขียน การแสดงออก วิชาความรู้) เข้ามาสัมพันธ์กันอย่างไรจึงทำให้มันสามารถเกิดขึ้นและมีอยู่ หรือแม้กระทั่งเป็นที่ยอมรับ ในขณะที่ถ้อยแถลงบางอย่างไม่สามารถกระทำเช่นนั้นได้ และคำ

¹¹ ibid., p.39. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 124. F(5)

¹² ibid., p.115. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 124. F(6)

¹³ ibid., p.99. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 124. F(7)

อธิบายชุดใหม่ของเขาได้ตอบข้อสงสัยดังกล่าว การที่วาทกรรมหนึ่งๆจะสามารถก่อตัวขึ้นมาได้นั้น ต้องประกอบไปด้วย "หัวข้อ" (object) "ประธาน"หรือ"ผู้พูด" (subject) "แนวคิด" (concept) และ"ยุทธศาสตร์" (strategies)

หัวข้อ (objects) ที่ถูกผลิต หรือถูกกล่าวถึงโดยวาทกรรมอะไรก็ตามแต่ ไม่ได้แยกออกจาก ระบบหรือการก่อตัวของวาทกรรมแม้แต่น้อย หากจะถามว่าใครเป็นผู้กำหนดหัวข้อ ฟูโกต์ก็กล่าวว่า หัวข้อถูกสร้างขึ้นจากถ้อยแถลงทุกอันที่กล่าวหรือพูดถึง ไม่ว่าจะเป็นการตั้งชื่อเรียก จัดแบ่ง ประเภท อธิบาย ตามรอยการพัฒนาหรือศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ การบ่งชี้ความสัมพันธ์ ตัดสิน หรือผลิตถ้อยแถลงที่พอจะนับได้ว่าเป็นของมันเองให้¹⁴

หน้าที่ของวิธีวิทยาแบบโบราณคดีศึกษา (Archaeology) ก็คือการศึกษาวาทกรรมใน ฐานะวิถีปฏิบัติที่ทำการผลิตหัวข้อขึ้นมา ทั้งนี้เพราะว่าไม่มีใครที่จะสามารถพูดอะไรก็ได้โดยไม่ คำนึงถึงเรื่องของเวลาและสถานที่ สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงก็คือจะพูดอย่างไร และ(วิธีวิทยา แบบโบราณคดีศึกษาจะทำให้ทราบ) พื้นที่ไหนบ้างที่หัวข้อหรือประเด็นต่างๆได้ปรากฏขึ้นและได้ ถูกทำให้เปลี่ยนรูปไป¹⁵

สำหรับประธานหรือผู้พูด (subject) ในที่นี้ เป็นผลมาจากปัญหาเดิมที่ฟูโกต์ยังตอบไม่ชัดเจนว่าถ้อยแถลงอันใดที่ถือว่ามีนัยสำคัญหรือที่ควรต้องศึกษาหาความสัมพันธ์ (what kind of statements that should be taken seriously?) ทำให้เขาต้องจำกัดขอบเขตลงมาเหลือเพียงแค่ ใครที่มีสิทธิหรืออำนาจอันชอบธรรมในการกล่าวหรือผลิตถ้อยแถลงหรือวาทกรรม และสันนิษฐาน ได้ในเบื้องต้นว่าสิ่งที่คนคนนั้นพูดเป็นสิ่งที่ถูก นั่นก็หมายความว่าถ้อยแถลงที่มีความ สำคัญก็คือถ้อยแถลงที่มาจากบุคคลที่มีความชอบธรรมที่จะกล่าวมันออกมา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ กฎเกณฑ์ที่เอื้อให้ถ้อยแถลงหนึ่งๆเป็นไปได้อีกคือความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูด ที่ (subject) ต้องรู้ว่า ควรพูดในหัวข้อ (object) อะไรนั่นเอง ฟูโกต์ได้อธิบายเกี่ยวกับผู้พูดในงานที่ชื่อว่า " The Birth of Clinic " ซึ่งเป็นศึกษาบทบาทของแพทย์ในการรักษาโรคว่า

ไม่ว่าทุกคนจะสามารถกล่าววาทกรรมทางการแพทย์ได้ คุณค่า ความมีประสิทธิภาพ อำนาจในการบำบัดรักษาโรค หรือคำพูดต่างๆไปที่เกี่ยวกับเรื่องทางการแพทย์ทั้งหลายไม่สามารถ แยกออกจากบุคคลที่ได้รับการมอบหมายหรือมีสิทธิที่จะผลิต สร้างมันขึ้น บุคคลนั้นก็ย่อมมีสิทธิที่ จะอ้างอำนาจในการจะเอาชนะความเจ็บป่วยทุกซ์ทรมาน และความตาย¹⁶

¹⁴ibid., p.47. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 124. F(8)

¹⁵ibid., p.32,49,44. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 124. F(9)

¹⁶ibid., p.51. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 125. F(10)

แต่ทว่าเพียงแค่ความสัมพันธ์ระหว่างหัวข้อและผู้พูดไม่สามารถจะผลิตวาทกรรมขึ้นมาได้อย่างสมบูรณ์ ต้องประกอบด้วยแนวคิด (concepts) หรือ ทฤษฎีที่ผ่านการเรียบเรียงหรือยืนยัน ตรวจสอบ เพื่อรับรองความน่าเชื่อถือให้กับถ้อยแถลง การศึกษาแนวคิดที่จะได้รับการยอมรับนั้น พูโกตีให้ความสำคัญกับการเลือกแบบแผนในการอธิบาย (ordering of enunciative series) การเรียบเรียงให้เห็นถึงข้อวิจิจฉัยที่เป็นเหตุเป็นผลหรือประสบความสำเร็จ (the order of inferences, successive implications and demonstrative reasoning) เทคนิคในการนำสิ่งที่ประสบหรือสังเกตนั้นมาให้คำจำกัดความหรือเขียนใหม่ (technique of rewriting)¹⁷ การอ้างอิงหรือเชื่อมโยงกับถ้อยแถลงอื่นๆที่ได้รับการยอมรับ เช่น อ้างถึงผลการทดลองที่ได้รับการรับรอง (experimental verification) หรืออ้างถึงขนบธรรมเนียมประเพณี อำนาจอันชอบธรรมในสังคม¹⁸ ในฐานะที่เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการก่อแนวคิดที่มีพลังอำนาจ

ภายใต้วาทกรรมหนึ่งๆ ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมทางการแพทย์ เศรษฐศาสตร์ หลักภาษา หรือ ศาสตร์ของสิ่งมีชีวิต ได้ก่อให้เกิดการรวบรวมแนวคิด (the organizations of concepts) จัดกลุ่มหัวข้อในการศึกษา หรือชนิดของถ้อยแถลงต่างๆ (regroupings of objects) การแยกประเภทหรือแบ่งกลุ่มให้กับแนวคิดนั้นมันก็คือการจัดเรียงความสัมพันธ์เพื่อให้ทฤษฎีมีเสถียรภาพหรือมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ขัดแย้งในตัวเอง แน่นนอนว่าในช่วงเวลาที่ต่างกัน วิธีการอธิบายหรือการกำหนดความสัมพันธ์ให้กับชุดของถ้อยแถลงต่างๆนั้นย่อมแตกต่างกันออกไป แต่ที่สำคัญยิ่งกว่านั้น พูโกตีได้กล่าวว่า ภายใต้ ชุดความสัมพันธ์ชุดเดียวกัน (เช่นเหตุการณ์เดียวกันในห้วงเวลาเดียวกัน) มีทางเลือก(options) มากกว่าหนึ่งทางเลือกในการอธิบายความสัมพันธ์ดังกล่าว พูโกตีเรียกวิธีการหรือทางเลือกนี้ว่า "ยุทธศาสตร์" (strategies)

โดยภาพรวม อาจดูเหมือนว่ายุทธศาสตร์(strategies) ไม่ได้มีสาระสำคัญแตกต่างไปจากแนวคิดหรือทฤษฎีมากนัก เห็นได้จากการที่พูโกตีเองเองก็พอใจจะใช้คำว่ายุทธศาสตร์แทนคำว่าทฤษฎีหรือแนวคิดที่เป็นสาระสำคัญ (themes)¹⁹ แต่โดยรายละเอียดแล้ว ยุทธศาสตร์นั้นครอบคลุมถึงเป้าหมายหรือการคำนึงถึงผลได้-ผลเสีย การสร้างวาทกรรมชุดหนึ่งขึ้นมา ต้องเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ บางอย่างเสมอ และแน่นอนว่าผลประโยชน์หรือบางครั้งปรากฏในรูปของอำนาจ (authorities) จะเป็นตัวนำทางให้เลือกอธิบายหรือเลือกกำหนดยุทธศาสตร์อย่างใดอย่างหนึ่งที่สอดคล้องกัน²⁰

¹⁷ibid., p.57.

¹⁸ibid., p.64. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 125. F(11)

¹⁹ibid., p.64. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 125. F(12)

²⁰ibid., p.74. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 125. F(13)

ฟูโกต์ได้ยกตัวอย่างการจัดระเบียบจับกุม คุมขัง (confinement) คนจน คนจรจัดไร้ที่อยู่ รวมถึงนักโทษและคนบ้าทั้งหลายในประเทศฝรั่งเศสเมื่อประมาณ ศตวรรษที่ 16-17 ว่า ในระยะแรกเป็นเพียงยุทธศาสตร์ในการคุมอำนาจของราชวงศ์ที่ปกครองฝรั่งเศสในขณะนั้น เนื่องจาก "Hopital General" นั้นไม่ใช่สถานที่บำบัดรักษาทางการแพทย์อย่างที่เข้าใจกัน แต่กลับมีโครงสร้างอำนาจกึ่งศาลที่สามารถตัดสินและลงโทษใครก็ตามที่อาศัยอยู่ในนั้นด้วย ในเวลาต่อมาช่วงต้นศตวรรษที่ 17 การทำให้สถานที่กักขังคนยากจนและคนบ้าเป็นเรื่องที่ถูกต้องชอบธรรม กลับกลายเป็นยุทธศาสตร์ในการรับมือกับวิกฤตทางเศรษฐกิจ²¹ และในภาวะที่เศรษฐกิจกำลังรุ่งเรือง แรงงานราคาถูกของคนจนและคนไร้ที่อยู่พวกนี้จะกลับกลายเป็นกำลังสำคัญในระบบอุตสาหกรรมทุนนิยม²² ยุทธศาสตร์ในความหมายของฟูโกต์จึงยากที่จะปรากฏให้เห็นได้โดยง่าย (invisible) เนื่องจากจะต้องทำให้ความปรารถนาหรือผลประโยชน์ของผู้ผลิตวาทกรรมนั้นๆ ซ่อนตัวอย่างเงียบเนียนที่สุด²³

จากการศึกษาของฟูโกต์ที่กล่าวมาข้างต้น อาจสรุปได้ว่าการค้นหาความหมายของคำ วาทกรรม อาจไม่สำคัญอีกต่อไปเนื่องจากวาทกรรมนั้นเป็นได้ทั้งชุดของถ้อยแถลง ทั้งแนวคิดและยุทธศาสตร์ ฟูโกต์ได้ทำให้เห็นว่า สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าการระบุความหมายของวาทกรรมก็คือการให้ขอบเขตความเป็นไปได้ของมัน และอธิบายการก่อตัวของวาทกรรมหนึ่งๆด้วยระบบของความสัมพันธ์หรือการเชื่อมโยงระหว่างหัวข้อหรือประเด็นที่ศึกษา ผู้ที่มีอำนาจอันชอบธรรมที่จะพูดในประเด็นดังกล่าว แนวคิดหรือทฤษฎีที่ได้รับการรับรอง และยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับผลประโยชน์เบื้องหลังวาทกรรมเหล่านั้น นอกจากนี้วิธีการวิเคราะห์วาทกรรมของฟูโกต์ยังทำให้เห็นว่า การจำกัดให้วาทกรรมเป็นแค่เรื่องอิทธิพลของภาษาหรือความหมายนั้นคับแคบเกินไป และไม่สามารถอธิบายประวัติศาสตร์ที่มีความสลับซับซ้อนและแตกแยกได้

ในระเบียบวิธีวิจัยของฟูโกต์ที่เขาเรียกว่า วิธีวิทยาเชิงโบราณคดีศึกษา(Archaeology)นั้น แม้จะได้แสดงให้เห็นถึงความสนใจของเขาในการค้นหาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ แต่เขายังไม่ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของประวัติศาสตร์ในฐานะวัตถุดิบที่เขาใช้ในการทดสอบระเบียบวิธีวิจัยไว้

²¹Michel Foucault, "The great confinement" from *Madness and Civilization* in *The Foucault Reader*, ed. Paul Rabinow. (London : Penguin Books, 1984) p.132. ดูเพิ่มเติมที่ ภาคผนวก ก., หน้า 125. F(14)

²²ibid., p.132. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 125. F(15)

²³Michel Foucault, *The Archaeology of Knowledge*, p.68. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 126. F(16)

อย่างชัดเจน จนกระทั่งเขาได้เริ่มคิดค้นระเบียบวิธีอีกอันหนึ่งขึ้นมา เพื่อขยายความและเน้นความสำคัญของสิ่งที่เขาคิดว่ายังไม่เพียงพอในการใช้วิธีวิทยาแบบโบราณคดีศึกษา (Archaeology) ศึกษาพฤติกรรมนั้นก็คือ เรื่องของ อำนาจ ความจริงและความรู้ วิธีการใหม่นี้เรียกว่า วงศาวิทยา หรือ "genealogy"

2.4 นิซเซต์ วงศาวิทยา และประวัติศาสตร์ *

วิธีการศึกษาที่เรียกว่าวงศาวิทยาของฟูโกต์นั้นเป็นการนำเอาแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เฟรดเดอริก นิซเซต์ (Friedrich Nietzsche)(1844-1900) เคยนำร่องไว้ก่อนหน้า มาขยายความและกล่าวซ้ำ เราจะได้เห็นจุดยืนที่ชัดเจนยิ่งขึ้นของฟูโกต์ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะมุมมองเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และการศึกษาประวัติศาสตร์ ความจริง และอำนาจ

สำหรับฟูโกต์แล้วการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ผ่านมานั้นไร้มิติ ไม่ว่าจะเป็นการมองเหตุการณ์ต่างๆ แบบดำเนินเป็นเส้นตรง มองว่าปัจจุบันพัฒนาตัวเองมาจากอดีตและความเป็นอยู่ของมนุษย์นั้นดีขึ้นมาโดยตลอด หรือการย่อประวัติศาสตร์ทั้งหมดให้เหลือเพียงแค่เรื่องของการศึกษาจุดกำเนิดโดยละเลยว่าการเขียนประวัติศาสตร์นั้นย่อมมีผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งแฝงอยู่ และทำให้เรื่องราวทั้งหมดดำเนินไปอย่างเป็นระบบระเบียบ ถึงจะมีความขัดแย้งแต่ก็สามารถประสานและลงรอยกันได้ ท้ายที่สุดก็นำเรื่องราวทั้งหมดไปสู่จุดจบที่มีเพียงแบบแผนเดียวหรือที่มีลักษณะกลมกลืนเป็นเรื่องราวเดียวกัน (monotonous finality) เขาเห็นว่าประวัติศาสตร์นั้นไม่ได้มีลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผล หรือง่ายแก่การทำความเข้าใจอย่างที่มีนัยปรากฏ ในโลกแห่งถ้อยคำทั้งหลายที่ถูกร้อยเรียงขึ้นเป็นประวัติศาสตร์นั้นเต็มไปด้วยกลอุบาย การรุกราน การปล้น การต่อสู้และการปลอมแปลง²⁴ แท้จริงแล้วประวัติศาสตร์นั้นไม่ได้มีสาระหรือแก่นแท้ใดๆที่จะทำให้เราจับใจความสำคัญได้ หรือถ้าจะมี สาระหรือแก่นแท้เหล่านั้นก็เกิดจากการนำเอาเหตุการณ์ขึ้นเล็กขึ้นน้อยมาปะติดปะต่อ สานเข้าเป็นเรื่องราว²⁵

* ชื่อหัวข้อข้างต้นนำมาจากบทความหนึ่งของฟูโกต์ที่เขียนอธิบายเกี่ยวกับวงศาวิทยา โดยฟูโกต์ได้ศึกษาวิธีการดังกล่าวมาจากงานของนักคิดชาวเยอรมันที่ชื่อว่า เฟรดเดอริก นิซเซต์ ที่ชื่อว่า *The Genealogy of Morals*. Michel Foucault, "Nietzsche, Genealogy, History," in *The Foucault Reader*, ed. by Paul Rabinow (London : Penguin Books, 1984) p.77.

²⁴ibid., p.76.

²⁵Michel Foucault, "Nietzsche, Genealogy, History" in *The Foucault Reader*, p.78.

วงศ์วิทยา (genealogy) ไม่ใช่การย้อนกลับไปศึกษาว่าสิ่งต่างๆมีจุดกำเนิด หรือความเป็นมาอย่างไร ไม่เชื่อต่อการอ้างตัวของอภิปรัชญา (metaphysics) ที่เชื่อในเรื่องที่ห่างไกลจากความเป็นอยู่ของโลก อย่างการค้นพบความจริงที่เป็นอมตะ (eternal truth) การมีชีวิตอยู่หลังความตาย (the existence of an afterlife) หรือการไปอยู่ในดินแดนของพระเจ้า รวมทั้งทฤษฎีที่อ้างความสามารถในการมองเห็นเหตุการณ์ล่วงหน้า (apocalyptic objectivity) หรือความเชื่อว่าความเป็นไปต่างๆนั้นต้องดำเนินไปสู่จุดจบบางอย่าง (teleology) แต่วงศ์วิทยาเป็นการตรวจสอบประวัติศาสตร์หรือจุดกำเนิด (examination of origins) ในความหมายนี้ก็คือ ต้องทำให้เห็นว่า ภายใต้ความเป็นหนึ่งเดียวของประวัติศาสตร์ชุดหนึ่ง (หรือวาทกรรมชุดหนึ่ง) นั้น ได้ใช้ยุทธศาสตร์ในการเชื่อมต่อกันความแตกแยกหรือประสานความขัดแย้ง ความไม่ลงรอยอย่างไรบ้าง²⁶

จุดประสงค์ของวงศ์วิทยา คือ การตามรอยต้นตระกูลหรือเรื่องราวที่ต่อเนื่องกันมา เพื่อที่จะค้นหาว่า การแตกตัว การหลุดออกจากเรื่องราวที่ต่อเนื่องนั้นอยู่ตรงไหน²⁷ การค้นหาความไม่ต่อเนื่องนั้นก็เพื่อปลดปล่อยหรือทำให้ทราบว่ายังมีเหตุการณ์ที่ไม่ได้ถูกบันทึกเป็นประวัติศาสตร์หน้าหลัก เหตุการณ์ที่หล่นหายไปเหล่านี้มีนัยสำคัญตรงที่ จะช่วยเปิดเผยให้เห็นความผิดพลาดของประวัติศาสตร์กระแสหลักที่เราหลงชื่นชม ว่าประวัติศาสตร์เหล่านั้น (ที่ทำให้เกิดบรรทัดฐานหรือวิถีปฏิบัติที่เป็นอยู่) ไม่ได้มีความเป็นหนึ่งเดียว หรือมีความต่อเนื่อง ไม่ได้เป็นความจริงแต่ถูกทำให้เหมือนจริง โดยการเชื่อมต่อที่แนบเนียนของกระบวนการทางวาทกรรม²⁸

ดังนั้นฟูโกต์จึงเห็นว่า นักวงศ์วิทยาทั้งหลายไม่ควรตั้งคำถามว่า ความจริงคืออะไร หรือหนทางใดที่แน่นอนที่สุดในการไปถึงความจริง แต่ควรตั้งคำถามว่า เป้าหมายใดที่ความจริงนั้นถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนอง (what is the hazardous career that truth was followed)²⁹ ทั้งนี้เพราะความจริงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเป็นความผิดพลาดที่เราไม่อาจปฏิเสธได้เพราะมันผ่านกระบวนการบ่มเพาะทางประวัติศาสตร์จนแข็งแกร่ง และยากจะเปลี่ยนแปลงหรือโค่นล้ม³⁰

เป้าหมายอีกประการหนึ่งของวงศ์วิทยาก็คือการเปิดเผยให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์การต่อสู้ของพลังอำนาจฝ่ายต่างๆหรือต่อสถานการณ์ที่ไม่เพียงประสงค์ จากงานของนิชเชต์ ฟูโกต์ชี้ให้เห็นว่า พลัง

²⁶ibid., p.79. and Michel Foucault, *Power/knowledge selected Interviews and other Writings*1972-1977, p.38. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 126. F(18)

²⁷ibid., p.79. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 126. F(19)

²⁸ibid., p.79.

²⁹Michel Foucault, " Question on Geography," in *Power/Knowledge selected Interviews and other Writings* 1972-1977, p.66.

³⁰ibid., p.79. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 126. F(20)

อำนาจนั้นไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นเมื่อมีความขัดแย้งหรือการใช้กำลัง ซึ่งมักจะเป็นสิ่งที่นักประวัติศาสตร์โดยทั่วไปให้ความสำคัญ เช่น การบันทึกเรื่องราว ความยิ่งใหญ่ของสงครามทั้งหลาย ในฐานะจุดสูงสุดของความขัดแย้งหรือการช่วงชิงอำนาจ ฟูโกต์เรียกจุดสูงสุดในทางประวัติศาสตร์นี้ว่าการปรากฏให้เห็น (emergence) ของพลังอำนาจ (forces) แต่อำนาจอาจไม่ได้ปรากฏให้เห็นชัดเจนดังเช่นในช่วงของการแสดงออกซึ่งกำลังและการทำสงคราม หรือเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับชัยชนะ ฟูโกต์ชี้ให้เห็นว่ายังมีอำนาจอีกหลายรูปแบบที่ปฏิบัติการหลังจากชัยชนะและความพ่ายแพ้สิ้นสุดลง หรือหลังจากที่คำประกาศเพื่อเรียกร้องให้เกิดความสามัคคี ความเป็นหนึ่งเดียวกัน ถูกใช้ประโยชน์ไปจนหมดสิ้นหรือเมื่อไม่มีศัตรูจากภายนอกอีกต่อไป อำนาจที่ว่่านั้นได้แก่การกำหนดกฎเกณฑ์สิทธิหรือหน้าที่ (impose right and obligations) กฎหมาย บทลงโทษ ให้ทำตามวิถีปฏิบัติหรือธรรมเนียมประเพณี หรือแม้แต่การเขียนประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้เกิดการครอบงำหรือมีอำนาจเหนืออีกฝ่าย เป็นยุทธศาสตร์ในการสร้างความแข็งแกร่งของฝ่ายที่กุมอำนาจ ซึ่งแน่นอนว่าย่อมกระตุ้นให้เกิดการต่อสู้เพื่อชิงอำนาจครั้งใหม่ต่อไปเรื่อยๆ *

ฟูโกต์กล่าวว่า มนุษยชาตินั้นไม่ได้พัฒนาหรือก้าวหน้าขึ้นเลย จากการรบพุ่ง ต่อสู้มาสู่การทำข้อตกลงร่วมกันอันเป็นสากล ซึ่งพยายามจะทำให้กฎเกณฑ์หรือบทบัญญัติต่างๆ มาแทนที่สงคราม ตรงกันข้าม มนุษย์ต่างยึดถือเอาความรุนแรงเป็นที่ตั้ง และทำให้ความรุนแรงเหล่านั้นเข้ามาอยู่ในกฎเกณฑ์ที่จะเอื้อให้การใช้ความรุนแรงเป็นไปอีก การกำหนดกฎเกณฑ์ใดๆ ขึ้นมามันก็คือการอนุญาตให้ความรุนแรงอันหนึ่งถูกลบโทษด้วยความรุนแรงอีกอันหนึ่งเท่านั้น³¹

วงศาคณาจารย์เปรียบเสมือนการปรากฏตัวของเหตุการณ์ที่ถูกละเลยไปจากประวัติศาสตร์หน้าหลัก หรือ การปลดปล่อยความรู้ที่ถูกปิดกั้นเอาไว้ เนื่องจากความรู้ดังกล่าวไม่ได้รับการยอมรับว่ามีคุณสมบัติเพียงพอหากเปรียบเทียบกับความรู้ที่มีความเป็นระบบอย่างวิทยาศาสตร์

* ฟูโกต์ได้เขียนงานชิ้นหนึ่งเกี่ยวกับอำนาจของรัฐเสรีนิยมใหม่ ซึ่งอ้างถึงเรื่องการมีส่วนร่วมและการให้อิสระกับชุมชนหรือท้องถิ่นในการจัดการตัวเอง วิธีการนี้ทำให้มีการผนวกรวมชุมชนเข้ามาอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐได้ง่ายขึ้น และยังเอื้อให้รัฐและทุนสามารถเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ในท้องถิ่นได้อย่างชอบธรรม ดู Michel Foucault, "Governmentality," *Michel Foucault Power : Essential work of Foucault, 1954-1984*, ed. James D. Faubion (New York: New York Press, 1994)

³¹ Michel Foucault, "Nietzsche, Genealogy , History," *The Foucault Reader*, p.85.

วงศาวิทยายังเป็นความพยายามที่จะตีความประวัติศาสตร์ให้แตกต่างออกไปเพื่อให้เห็นถึง
 กระบวนการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจ³² (the relationship of forces , the usurpation of power)

หากปราศจากการวิเคราะห์ลักษณะและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ วงศาวิทยาคงจะไม่สามารถอ้างตัวเพื่อการตรวจสอบหรือตามรอยจุดกำเนิดใดๆได้ ฟูโกต์เองตระหนักถึงความสำคัญ
 ของอำนาจมาก ถึงขั้นกล่าวว่า ยิ่งศึกษากระบวนการก่อตัวของวาทกรรม หรือการตามรอยความรู้
 ชนิดต่างๆมากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งตระหนักว่าควรต้องวิเคราะห์ในรูปของเทคนิค และยุทธศาสตร์ของ
 อำนาจมากขึ้นเท่านั้น.³³

อันที่จริงแล้ว ฟูโกต์นั้นสนใจการปฏิบัติการของอำนาจตั้งแต่การใช้วิธีวิทยาแบบโบราณคดี
 ศึกษา(Archaeology)วิเคราะห์วาทกรรมแล้ว กฎเกณฑ์ที่ควบคุมถ้อยแถลง ทำให้ถ้อยแถลงเป็นที่
 ยอมรับหรือไม่ยอมรับ ในเวลาหนึ่งเวลาใด ก็คือการศึกษาเรื่องอำนาจไม่มากนักน้อย เพียงแต่ใน
 ระยะหลังนั้นฟูโกต์เน้นไปที่อำนาจที่ไม่ได้อยู่ในรูปของกฎเกณฑ์ การบังคับควบคุมโดยใช้กำลัง
 มากเท่ากับการกล่าวถึงอำนาจในรูปของความรู้ ความจริง ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสามส่วนนั้น
 กลายเป็นสาระสำคัญที่ฟูโกต์ต้องกล่าวถึงเสมอโดยเฉพาะเมื่อต้องอธิบายความเป็นมาของวิธีวิทยา
 แบบโบราณคดีศึกษาหรือวงศาวิทยา

สิ่งที่วงศาวิทยาต้องทำนั้นก็คือการทำให้ความรู้ในระดับล่าง ที่ไม่มีความต่อเนื่อง หรือไม่มี
 คุณสมบัติ ไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นความรู้ เปิดเผยตัวออกมา ปะทะกับทฤษฎีที่มีความเป็นระบบ
 ที่คอยจัดระดับ และกลั่นกรอง ความรู้อื่นๆออกไป และสถาปนาตัวเองให้เป็นความรู้ที่ถูกต้องอยู่
 เพียงความรู้เดียว³⁴

2.5 การวิเคราะห์อำนาจ (The analysis of power)

ฟูโกต์ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับวิธีการศึกษาอำนาจ (methodological precautions) ใน
 แนวทางของเขาไว้ 5 ประการดังนี้³⁵

³²ibid., p. 86. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 126. F(21)

³³Michel Foucault, "Question on Geography," *Power/knowledge selected Interviews and other Writings1972-1977*, p. 77.

³⁴Michel Foucault, " Two Lectures," in *Power/knowledge selected Interviews and other Writings1972-1977*, p.83. ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 126. F(22)

³⁵ibid., pp. 96-102.

1. ไม่ควรจำกัดการศึกษาอยู่เพียงแค่อำนาจที่มีความชอบธรรม เป็นทางการ หรือศึกษาสถาบันที่ตั้งอยู่ตรงใจกลางของอำนาจ ตรงกันข้ามควรจะต้องสนใจอำนาจที่ปลายทางของมัน หรือในระดับ ล่าง ณ จุดที่การใช้อำนาจสิ้นสุดลง*
2. ไม่ควรตั้งคำถามในทำนองที่ว่า ใครคือผู้มีอำนาจ หรือ จุดประสงค์ของผู้ครอบครองอำนาจนั้นคืออะไร เพราะคำถามเช่นนี้เป็นคำถามแบบเขาวงกต และไม่สามารถหาคำตอบได้ แต่ควรถามว่า เป้าหมายของ(การใช้) อำนาจคืออะไร อำนาจปรากฏตัวในพื้นที่ใด แสดงออกอย่างไร และก่อให้เกิดผลกระทบใด³⁶ การที่ สถาบัน ผู้คน ยังคงดำเนินการ ดำรงชีวิตอย่างต่อเนื่อง ทั้งๆที่ถูกครอบงำนั้น เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขใด
3. ไม่ควรมองอำนาจเพียงแค่รูปแบบเดียว หรือในลักษณะที่เป็นเนื้อเดียว แบบที่คนหนึ่ง หรือกลุ่มหนึ่งมีอยู่เหนืออีกคนหนึ่ง หรืออีก กลุ่มหนึ่ง เพราะอำนาจนั้นมีลักษณะลื่นไหล กว้างขวางและครอบคลุม เหมือนกับตาข่าย³⁷ บัจเจกบุคคลเองก็เป็นเหมือนปมในการเชื่อมต่อตาข่ายแห่งอำนาจนี้ นอกจากนี้ก็ยังเป็นผลของการใช้อำนาจอีกด้วย กล่าวคือ ทั้งเรือนร่าง ทำทางการแสดงออก ความคิด-วาทกรรม ความปรารถนา ของมนุษย์ ล้วนแล้วแต่ถูกอำนาจเข้าไปกำหนด จัดระเบียบ หรือสร้างขึ้นทั้งสิ้น³⁸
4. ควรศึกษากลไก หรือเครื่องมือของอำนาจ เช่น เทคนิค วิธีการ หรือยุทธศาสตร์ โดยเฉพาะในระดับล่างสุด ว่าสามารถปฏิบัติการได้อย่างไร และเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของใคร ด้วยวิธีนี้จะทำให้เราสามารถเข้าใจว่าทำไมกลไกต่างๆจึงสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและไม่แตกแยกหรือขัดแย้งกับสังคมโดยรวม

* อำนาจที่อยู่ในระดับล่างในที่นี้ก็คืออำนาจที่ไม่มีลักษณะเป็นทางการหรือได้รับการรับรองตามกฎหมายว่ามีความชอบธรรม (where it is less legal in character) พูโกตีได้ยกตัวอย่างการศึกษาเกี่ยวกับการลงโทษว่า เป็นการศึกษาอำนาจที่แฝงอยู่ในแบบแผนหรือสถาบันที่อยู่ในระดับท้องถิ่น ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 127. F(23) *ibid.*, pp.96-97.

³⁶ ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 127. F(24)

³⁷ ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 127. F(25)

³⁸ ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 127. F(26)

5. พูโกต์ตระหนักว่า กลไกที่สำคัญของอำนาจนั้นมาพร้อมๆ กับการผลิตอุดมการณ์ (ideological production) บางอย่าง เช่น อุดมการณ์การศึกษา อุดมการณ์ของราชวงศ์ หรืออุดมการณ์ประชาธิปไตย แต่เขาให้ข้อสังเกตว่า กลไกของอำนาจนั้นไม่จำเป็นต้องผูกหรือถูกกำหนดกับอุดมการณ์เสมอไป มันอาจเป็นเพียงเทคนิคธรรมดาๆ เช่น ระเบียบวิธีวิจัย การสังเกตและรวบรวมข้อมูล (methods of observation /procedures for investigation and research) การบันทึกหรือขึ้นทะเบียน (techniques of registration) หรือ การจัดระเบียบ ตรวจสอบ สอดส่อง ควบคุม (apparatus of surveillance/control)

อาจกล่าวได้ว่า การวิเคราะห์วาทกรรมนั้นก็คือรูปแบบหนึ่งในการอธิบายการปรากฏตัวและการแสดงออกของอำนาจ เพียงแต่ว่าอำนาจในที่นี้ไม่ใช่อำนาจในลักษณะของการบังคับ ช่มชู้ หรือเป็นอำนาจที่เป็นทางการ เป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวางว่ามีความชอบธรรม อย่างเช่น อำนาจในทางกฎหมาย อำนาจของสถาบันและหน่วยงานของรัฐ แต่เป็นอำนาจที่แฝงมาในรูปของการผลิตความรู้หรือความจริง ที่สามารถเอื้อให้ชุดความคิดหรือชุดถ้อยแถลงหนึ่งๆสามารถปฏิบัติการได้ และได้รับความเชื่อถือ ดังนั้นถ้าหากจะกล่าวว่าการวิเคราะห์อำนาจตามแนวทางวาทกรรมนั้นสามารถนำมาใช้สำรวจทบทวนทุกแนวคิดทฤษฎีความรู้ที่เถลิงอำนาจอยู่ในสังคมก็คงจะไม่ผิดนัก เนื่องจากทุกแนวคิดทฤษฎีนั้นต่างก็อยู่ในฐานะของความรู้ชุดหนึ่งซึ่งถูกถักทอขึ้นมาภายใต้การปฏิบัติการของอำนาจ และย่อมมีเป้าหมายอยู่ที่การครอบงำ ควบคุม มนุษย์ไม่ต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของอำนาจโดยตรง อย่างเช่น แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิ (หรือแนวคิดเกี่ยวกับความชอบธรรม*) ก็ยิ่งจำเป็นที่จะต้องถูกตรวจสอบ เพราะเป็นเรื่องของการใช้อำนาจในการสร้างความรู้หรือความจริงบางประการ (เช่น การระบุว่ามนุษย์เป็นผู้มีศักดิ์ศรี ดังนั้นจึงสามารถครอบครองสิทธิขั้นพื้นฐานอันได้แก่ สิทธิในการมีชีวิตอยู่ สิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน หรือสิทธิในการกำหนดเจตจำนงด้วยตัวเอง) เพื่อกำหนดขอบเขตหรือความหมายของตัวอำนาจเอง

* เหตุที่กล่าวว่าแนวคิดเรื่องสิทธิและความชอบธรรมนั้นมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของอำนาจโดยตรงเนื่องจากการอ้างสิทธิหรือความชอบธรรมในปัจจุบันมีเป้าหมายอยู่ที่ การเรียกร้องหรือปกป้องผลประโยชน์อันควรได้ของปัจเจกชน ดู ธนศ อภรณ์สุวรรณ , "วิวัฒนาการของมโนทัศน์สิทธิมนุษยชนในประวัติศาสตร์ปัญญาไทย", *วารสารนิติศาสตร์*, 1:11. นอกจากนี้สิทธิเสรีภาพยังเป็นหัวใจของการร่างรัฐธรรมนูญอันเป็นเสมือนกับข้อตกลงเพื่อจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างฝ่ายต่างๆในประเทศเสรีประชาธิปไตยส่วนใหญ่อีกด้วย

เนื่องจากสิทธินั้นเป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทำให้การกำหนดความหมายและขอบเขตของสิทธิกลายเป็นพื้นที่ที่หลายฝ่ายต้องการเข้ามาครอบงำและควบคุม การกล่าวว่สิทธิมนุษยชนแบ่งออกเป็น 3 ประเภท อันได้แก่ สิทธิทางการเมืองและสิทธิพลเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม และสิทธิในการพัฒนา, สิทธิในการที่จะอยู่อย่างสงบและ สิทธิในการเป็นเจ้าของรวมทั้งในการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันของคนในชุมชน * ก็ล้วนแต่เกิดจากการปะทะสังสรรค์ การต่อสู้เพื่อผูกขาดการผลิตความรู้และบอกเล่าประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน แทบทั้งสิ้น

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนต้องการแจกแจงให้เห็นเป้าหมายสามประการของการศึกษาวาทกรรมว่าด้วยสิทธิมนุษยชน โดยทั้ง 3 ประการล้วนแต่เป็นเป้าหมายในกระบวนการวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวทางของฟูโกต์ด้วยเช่นกัน ในเบื้องต้นผู้เขียนได้ใช้ข้อมูลที่มีอยู่ นั่นคือ การแบ่งแยกประเภทสิทธิมนุษยชนสามประเภทเป็นเครื่องมือหรือกรณีศึกษาเพื่อสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรม อำนาจและความรู้ แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้เขียนจะยอมรับการแบ่งประเภทสิทธิดังกล่าวเป็นสิ่งที่ถูกต้องโดยไม่มี การตรวจสอบ ผู้อ่านจะได้ตระหนักในท้ายที่สุดเมื่อศึกษาเนื้อหาของวิทยานิพนธ์อย่างครบถ้วน ว่า การศึกษาเทคนิคและกลไกของอำนาจที่มาในรูปของความรู้ และการค้นหาความไม่ลงรอยของประวัติศาสตร์สิทธิมนุษยชนก็มีส่วนช่วยตรวจสอบเกณฑ์ในการกำหนดความหมายหรือในการแบ่งสิทธิทั้งสามประเภทไปด้วยในขณะเดียวกัน หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าการวิเคราะห์วาทกรรมว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในสามบทต่อจากนี้จะดำเนินไปตามการมอง (attitude) สิทธิสามแบบ ** แม้แต่ละบทจะมีจุดเน้นให้เห็นถึงภาคปฏิบัติของการของอำนาจที่แตกต่างกันออกไป แต่ในท้ายที่สุดจะนำไปสู่การตอบคำถามเดียวกันนั่นก็คือ เงื่อนไขหรือกฎเกณฑ์อันใดบ้างที่ทำการกำหนดความหมายและขอบเขตของสิทธิมนุษยชน เป้าหมายสามประการเกี่ยวกับการวิเคราะห์วาทกรรมว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้แก่

1. การสืบค้น ตามรอยประวัติศาสตร์สิทธิมนุษยชน จุดประสงค์เพื่อพิจารณาความแตกแยก ไม่ลงรอย และเทคนิควิธีการเชื่อมต่อนั้นส่วนของประวัติศาสตร์เหล่านั้นให้กลายเป็นความรู้ที่

* การระบุสิทธิในยุคที่สามลักษณะเช่นนี้ เป็นไปตามการตั้งข้อสังเกตของ Karel Vasek. Youcef Bouandel, *Human Rights and Comparative Politics*, p.48,57.

** ผู้เขียนใช้คำว่า การมองสิทธิ 3 แบบหรือ "attitude" แทนคำว่า สิทธิทั้ง 3 ยุคหรือ "generations" เพื่อเป็นการนำทางให้เห็นว่าความรู้เรื่องสิทธินั้นถูกผลิตขึ้นมาภายใต้บริบทการแข่งขันทางอำนาจหรือทางอุดมการณ์ความรู้ที่แตกต่าง ไม่ใช่ความจริงที่มีอยู่แล้วและถูกค้นพบแต่อย่างใด

ได้รับการรองรับความถูกต้องและมีอำนาจในการแถลงความหมาย การค้นหารอยแยก หรือข้อถกเถียงเกี่ยวกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนนี้จะนำเสนอผ่านการตีความจุดกำเนิดหรือรากฐานเชิงเหตุผล นิยามที่ทำการสนับสนุนการมีอยู่ของสิทธิทางการเมืองและสิทธิพลเมืองอันเป็นสิทธิที่กล่าวถึงกัน อย่างกว้างขวางว่ามีความเป็นสากลและมีผลบังคับใช้มากที่สุดในบรรดาสิทธิมนุษยชนทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในปฏิญญาและกติกาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

2. การแจกแจงให้เห็นถึงเทคนิคหรือยุทธศาสตร์ของอำนาจ เพื่อที่จะทำให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิชุดใดชุดหนึ่งสามารถทำการผูกขาดหรือถ่วงอำนาจในการอธิบายได้อย่างชอบธรรม โดยไม่มีข้อขัดแย้ง ยุทธศาสตร์ดังกล่าวอาจเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่คนโดยทั่วไปไม่ให้ความสำคัญหรือไม่สังเกตเห็น เช่น การจัดแบ่งประเภทของสิทธิ การสร้างเกณฑ์ในการประเมินว่าสิทธิชนิดใดเป็นสิทธิที่ถูกต้อง สามารถปฏิบัติได้จริงและสิทธิชนิดใดเป็นเพียงความเพ้อฝันหรือเป็นสิทธิที่ไม่จริงแท้ ในส่วนนี้ผู้เขียนเห็นว่าการศึกษาความเป็นมาและเกณฑ์ในการกำหนดความหมายของสิทธิทางเศรษฐกิจจะช่วยแจกแจงให้เห็นถึงเทคนิคและยุทธศาสตร์ของอำนาจได้ชัดเจนกว่าส่วนอื่น

3. การเปิดเผยหรือปลดปล่อยความรู้ชายขอบหรือความรู้ที่ถูกปิดกั้น กระบวนการนี้แท้จริงแล้วก็คือการศึกษาอำนาจในระดับท้องถิ่นหรือในระดับรากหญ้า ซึ่งไม่ได้รับการยอมรับหรือมักจะถูกกีดกันให้อยู่นอกระบบของความจริงอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อเป็นการทำลายระบบเผด็จการทางความรู้และเปิดพื้นที่ของความจริงให้มีความแตกต่างหลากหลาย หรือมีทางเลือกมากขึ้นกว่าเดิม ปัญหาการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนส่วนหนึ่งนั้นก็อาจมีสาเหตุมาจากการผูกขาดความจริง ความรู้หรือประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสิทธิ ความถูกต้องและพฤติกรรมของมนุษย์ที่ควรจะเป็นให้จำกัดอยู่แค่ในกรอบคิดของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง หรือบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองของสังคมใดสังคมหนึ่งเพียงเท่านั้น การศึกษาวิถีปฏิบัติหรือความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิในสังคมอื่นๆ ก็อาจทำให้การแก้ปัญหาสิทธิมนุษยชนมีทางออกมากกว่าเดิม ในส่วนนี้ผู้เขียนจึงได้หยิบยกภาพการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในยุคหลังสมัยใหม่ที่มีต่อระบบทุนนิยมเสรี และวาทกรรมสิทธิชุมชน โดยใช้กรณีตัวอย่างของประเทศไทยเข้ามาเป็นตัวแทนในการอธิบายกระบวนการปลดปล่อยความรู้ที่ถูกปิดกั้น